

Daphne

ÅRGÅNG 26:1 2015

Daphne

Utkommer med minst 2 nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION

Redaktör Niina Sallmén
072-230 49 95
niina.sallmen@naturforetaget.se

Fackgranskare Thomas Karlsson
070-546 12 04
thomas.karlsson@nrm.se

Teknisk redaktör Lena Eliasson
070-651 2527
lena@grafiskaspranget.se

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Botaniska institutionen
Stockholms Universitet
106 91 Stockholm
E-post: info@bsis.org
Hemsida: www.bsis.org
Plusgiro: 196094-7
Ordinarie medlemsavgift 2015: 150 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o Avd. för växtekologi, EBC
Norbyvägen 18D
752 36 Uppsala
E-post: upplands.botaniska.forening@gmail.com
Hemsida: sbf.c.se/BSU
Plusgiro: 327956-9
Medlemsavgift 2015: 120 kr

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 150 kr (2015) och administreras av Botaniska Sällskapet.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Årgång 26 nr 1 2015

ISSN 1101-5527

Rentryck AB, Tullinge

Bidrag till Daphne mottages tacksamt!

Manus skickas till redaktören via post eller e-post till niina.sallmen@naturforetaget.se

Instruktion till författare

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post, på diskett eller CD-skiva. Vi kan läsa de flesta ordbehandlingsprogram direkt. Om du använder ett ordbehandlingsprogram som är ovanligt idag, tag kontakt med redaktionen. Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Bifoga gärna utskrift.

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Referenser". Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – tag kontakt med redaktionen i god tid! Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Ordföranden har ordet:

VISST ÄR DEN svenska våren fantastisk, man vet aldrig när den kommer! Ibland är den över på ett par veckor, ibland går naturen i baklås i flera månader. Ibland blir det bakslag så att våren börjar om från början. Visst är det något extra med ovissheten och att det blir samma härliga överraskning varje år när våren plötsligt dyker upp – första blåsippan, första tussilagon eller första tofsvipan.

Början på detta år, och slutet på förra året, har varit minst sagt omväxlande. Först fick vi ett budgetförslag som innebar en halv miljard nya pengar till biologisk mångfald. Det röstades ner i riksdagen och i stället blev det en liten minskning. Om det gått i lås hade Artprojektet fått mer pengar till publicering, till museerna och inte minst till den taxonomiska forskningen, som utan Artprojektet vore nästan obefintlig. I slutet av januari dog Stefan Ericsson, som skulle hållit föredrag i Uppsala i april, en nära vän och botanistkollega som lämnar ett oersättligt tomrum efter sig.

Men det finns även ljusglimtar. Ojnare/Bunge-”affären” har tagit en ny vändning då länsstyrelsen på Gotland föreslagit hela området utom det nuvarande kalkbrottet som Natura 2000-område. Går detta igenom hos Naturvårdsverket och regeringen (vilket är troligt) kommer hela saken i ett nytt och för naturvården positivt läge.

Se nu till att komma ut och njuta av våren, så ses vi säkert på någon av exkursionerna under våren och sommaren!

Mora

Mora Aronsson
ordförande UBF

**De vilda blommornas dag
firas i hela Norden
andra söndagen i juni,
i år 14 juni.**

Svenska Botaniska Föreningen (www.svenskbotanik.se) samordnar den i Sverige. Blomstervandringar i Stockholms och Sörmlands län hittar du på Botaniska Sällskapets hemsida www.bsis.org. Programmet för Upplands botaniska förening finns på upplandsbotaniska.se/. Se också våra programblad!

Bad och botanik

Nakenbadandets betydelse för skaftslamkrypans fortbestånd på dess östligaste lokal

ROLF WAHLSTRÖM

BAD OCH SIMNING hör till mina favoritaktiviteter. Den härligt varma sommaren 2014 innebar många fina tillfällen i både havsbandet och de sörmländska insjöarna. För att berika upplevelsen började jag alltmer intressera mig för vad det var jag trampade på när jag klev ut i vattnet och vad det var som slingrade sig runt benen när jag simmade.

En förunderlig sjö

Många badtillfällen förlades till östra änden av södra delen av den underbart vackra sjön Yngern, belägen i sydvästra utkanten av Stockholms län. Där finns en allmän badplats med en bred sandstrand och relativt grund bottenlutning cirka 15 meter ut i vattnet. Yngern är länets tredje största sjö, näringsfattig med rent och klart vatten. Den är till stora delar omgiven av vildmark eller glest bebodda stränder och har mycket stort bevarandevärde ur såväl allmän natursynpunkt som mer specifikt ur botanisk aspekt. Fiskgjuse och storlom häckar runt sjön och den gula forssländan har en av få lokaler här. Färggranna bollar av det sällsynta sjöhjortronet ligger och skvalpar i strandkanten och notblomstrets ljusblå blommor skimrar från de strama stänglarna i vassfria strandpartier.

Lövnäsbadet vid Yngern.
Nakenbadstranden syns till
höger på bilden.

FOTO ROLF WAHLSTRÖM

Styvt braxengräs *Isoetes lacustris* (till vänster) och vekt braxengräs *I. echinospora* (till höger) från Yngern.

FOTO JAN ANDERSSON

Korta skott och långa snärjor

Från mitten av juli blev vattnet allt varmare och jag började plocka åt mig allt snärjande och flytande. Sparkade också upp bottenvegetationen och blev belönad med för mig nya arter. Där fanns rikligt med hårslinga, hornsärv och gräsnete. Botten var på stora ytor täckt av styvt braxengräs med enstaka inslag av vekt braxengräs. Strandpryl trängde sig också in i mattan av braxengräs. I stranddriften stötte jag på både den vanliga vattenpesten och den numera kanske vanligare smala vattenpesten.

Rödgrön knatte

En solig och lugn dag i början av augusti vankade jag runt alldeles i strandkanten där botten är sandig med lite småsten och mycket tunt slamlager. Jag får då syn på en mycket liten, lysande ljusgrön växtkoloni på bara 15–20 cm djup. Där fanns ett 50-tal plantor och jag tog försiktigt med ett par för närmare examination. I närområdet växte några andra kortskottsväxter som notblomster, sylört och strandpryl, men också långskottsväxter som löktåg och hårslinga, och en svårbestämd smalbladig växt med flytblad, kanske plattbladig igelknopp. Hemkommen inser jag att det jag plockade upp var skaftslamkrypan, en rödlistad art (hotklass EN = starkt hotad). Den skiljer sig från andra slamkrypor genom att ha skaftade blommor med sex ståndare (ArtDatabanken 2010). Den blir endast någon centimeter hög, men de rotsläende skotten kan breda ut sig horisontellt uppemot 15 cm och även förgrenas, vilket kan göra det svårt att räkna antalet individer i en population (Edlund 2014). Arten återfinns nästan alltid ihop med notblomster och ytterligare en eller flera av de typiska kortskottsväxterna. Den växer oftast under vattenytan, men kan också växa på barlagda stränder.

Skaftslamkrypa *Elatine hexandra* på grunt vatten i Yngern. På bilden syns tydligt bladskivorna sticka upp ur bottengru-set. De skaftade blommorna syns bättre på detaljbilden.

FOTO ROLF WAHLSTRÖM

Första fyndet i Stockholms län?

När jag konsulterar Sörmlands flora (Rydberg & Wanntorp 2001) tror jag först att jag hittat en helt ny lokal, 35 km nordost om den tidigare kända lokalen i Ricksjön utanför Stjärnhov, senast observerad där 1990. Men när jag går in på Artportalen ser jag att skaftslamkrypan noterats i Yngern redan 2009 i samband med en undersökning utförd på uppdrag av Länsstyrelsen (Thuresson 2010). Den lokals koordinater ligger dock ca 100 m söder om den av mig funna växtplatsen. Ett par dagar senare hittar jag också ett 20-tal exemplar på denna tidigare kända lokal, i en liknande miljö men med ett glest vassbestånd och lite stenigare botten.

En perfekt växtplats

Så jag har i alla fall hittat en tidigare ej beskriven lokal för denna fascinerande kortskottsväxt. Varför växer den just där och hur ska den klara sitt fortbestånd? Jag letar på nätet och hittar en magisteruppsats från Linnéuniversitet (Edlund 2009) där olika påverkansvariabler har belysts. Det gäller vattenkvalitet, bottenstruktur, ljusinfall, vågrörelser och konkurrerande arter. Kortfattat kan sägas att en lämplig sjö ska ha klart vatten, neutralt pH och vara näringsfattig. Det måste finnas låglänta stränder, helst vid skogsmark, med sandiga och vassfria bottnar med lågt till måttligt inslag av sediment. Vattnet ska vara relativt öppet men skyddat för omskvalpande vågrörelser. Den aktuella lokalen uppfyller dessa krav. Stranden ligger vänd mot väster och skyddas mot sydväst av ett vassbälte. De förhärskande sydvästliga vindarna ger således inte upphov till särskilt kraftiga vågor.

Tack vare nakenbadarna

Hur kommer det sig då att den kan finnas ett par meter ut från stranden på grunt vatten vid en flitigt besökt allmän badplats med två badbryggor? Jo, nu kommer det fina i kråksången. Det aktuella badet har en cirka 250 meter lång strandlinje, varav cirka 175 m är avsedd för besökare som föredrar badkläder medan cirka 60 meter är avsedd för nakenbadare. Mellan baden finns en knappt 15 meter lång zon, som upptas av en stor tall nära strandkanten och i övrigt ett tätt buskage av huvudsakligen pors och al ända ner till strandkanten. Här vistas av förståeliga skäl inga badande och det förekommer således endast obetydligt slitage på sandbotten inom just detta område. Det fiffiga är att det inte behövs några andra bevarandeåtgärder än att vidmakthålla status quo, vilket innebär att undvika all form av begränsning av den skyddande strandvegetationen. Någon särskild markering av skaftslamkrypans växtplats är därmed inte nödvändig. Den tidigare kända växtplatsen ligger söder om nakenbadstranden och är heller inte i riskzonen för påverkan av badande, utan hotet där kan vara ökad vass-tillväxt. En grundläggande förutsättning är förstas att Yngerns allmänna kvalitet inte försämras, men där kan vi nog hysa relativt goda förhoppningar eftersom de berörda kommunerna (Södertälje och Nykvarn) i februari 2013 upprättade ett gemensamt treårigt åtgärdsprogram (Södertälje kommun 2013) för att bevara sjöns unika förhållanden.

Skaftslamkrypa
Elatine hexandra.
Fyndplats: Yngern.
FOTO JAN ANDERSSON

Långt till andra sjöar

Det är överraskande att skaftslamkrypan förekommer så långt österut. Arten har en sydvästlig utbredning i Sverige med förekomster rapporterade för perioden 2000–2014 från 35 sjöar i Småland, Halland, Västergötland, Bohuslän, Dalsland och Värmland (Småland 7, Halland 3, Västergötland 6, Bohuslän 4, Dalsland 3, Värmland 12; Artportalen.se). Det största antalet fyndplatser i en enskild sjö noteras från Bolmen i sydvästra Småland. Den ovan nämnda lokalen i Ricksjön i Sörmland har denna sommar inventerats av Länsstyrelsen med syfte att återfinna skaftslamkrypan, men utan positivt resultat (Ursula Zinko, pers. meddelande). I övriga ovan nämnda landskap finns också uppgifter om ej återfunna populationer i 24 andra sjöar (Småland 7, Halland 2, Västergötland 7, Bohuslän 3, Dalsland 4, Värmland 1; Artportalen.se). Det stora antalet lokaler utan återfynd i nuvarande Västra Götalands län kan vara en följd av att rapporterna härrör från en omfattande inventering som gjordes 2012 (Mattsson & Molander 2013), ett år med mycket regn och blåst. Sådana väderförhållanden kan både ha missgynnat artens groning och försvårat inventeringen på grund av höga vattenstånd. Enligt Artportalen finns också ett tidigare fynd från 2011 på en annan lokal i Yngern, men där har jag inte kunnat återfinna den trots mycket noggrant sökande. Detta innebär dock inte att skaftslamkrypan inte kan återkomma där, liksom i andra sjöar där den tidigare observerats. Som många ettåriga växter producerar skaftslamkrypan stora mängder frön, som kan ligga vilande i fröbanken under långa tider tills betingelserna är optimala för groning (Edlund 2014).

Nationellt åtgärdsprogram

Hoten mot skaftslamkrypan växtplatser, i form av försurning, ökande eutrofiering och högre humushalter, föranledde Havs- och Vattenmyndigheten att i juni 2013 presentera ett femårigt åtgärdsprogram riktat till länsstyrelser och kommuner (Ekstam 2013). Målet är att återställa gynnsamma betingelser i de sjöar där skaftslamkrypan tidigare observerats och visionen är att det 2021 ska finnas 75 sjöar med mer eller mindre livskraftiga populationer. Detta blir en utmaning eftersom endast fem av de 55 sjöar som har kända observationer efter 1980 har optimala värden vad gäller ekologisk status, surhetsgrad och humifiering (Edlund 2014); Yngern är en av dessa (Småland 2, Halland 1, Sörmland 2). För varje sjö som återfår gynnsamma förhållanden förbättras livsbetingelserna också för andra hotade arter (Sand-Jensen 2009).

Vattenväxter nämnda i texten

- Gräsnate *Potamogeton gramineus*
- Hornsärv *Ceratophyllum demersum*
- Hårslinga *Myriophyllum alterniflorum*
- Löktåg *Juncus bulbosus*
- Notblomster *Lobelia dortmanna*
- Plattbladig igelknopp *Sparganium angustifolium*
- Sjöhjortron *Nostoc zetterstedtii*
- Skaftslamkrypa *Elatine hexandra*
- Smal vattenpest *Elodea nuttallii*
- Strandpryl *Plantago uniflora*
- Styvt braxengräs *Isoetes lacustris*
- Sylört *Subularia aquatica*
- Vattenpest *Elodea canadensis*
- Vekt braxengräs *Isoetes echinospora*

Vattenväxter i Sörmland

Lördagen och söndagen den 15–16 augusti kommer BSIS att ordna en **utställning av vattenväxter** vid Lövnäsbadet i Yngern (mellan Nykvarn och Järna). Du kan ta med egna växter för bestämning. Ingen förhandsanmälan.

Lördagen den 15 augusti ordnas också en **exkursion till en unik vattenväxtlokal** vid sjön Sillen söder om Gnesta. Förhandsanmälan krävs. Exkursionen kan kombineras med besök på utställningen vid Lövnäsbadet.

Mer detaljerad information meddelas senare under våren.

En skönhetsupplevelse

Men är det verkligen så viktigt att bevara den här lilla bottenväxten, även om den kanske kan vara en viktig indikator på vattenkvalitet? Den är ju så oansenlig och svårupptäckt. Då kan jag bara säga att när jag såg den nästan guldlysende samlingen av plantor i det klara vattnet mot den sandiga botten och med vilken självklar stolthet den tog plats bland de andra knatteväxterna, då fick jag en naturupplevelse som jag kommer att bevara lika länge som när jag i 14-årsåldern första gången såg gullpudran lysa i det genomsilande solljuset vid skogskällan på södra Muskö.

Hittar DU nästa sjö?

Det är märkligt med den isolerade förekomsten i östra Sörmland. Närmaste fyndort västerut (förutom Ricksjön) finns i gränstrakterna mellan Närke och Värmland, nästan 20 mil bort. Söderut är avståndet till de närmaste förekomsterna i södra Småland omkring 30 mil. Varför finns inga fyndplatser däremellan? Finns det verkligen inga sjöar som uppfyller kraven på lämpligt habitat? Kanske någon blir inspirerad att vid nästa besök vid en klarvattensjö med notblomster kliva ut i vattnet och spana efter skaftslamkrypan. Det räcker att avsöka ett område ut till en halvmeters djup. Kanske får du uppleva samma kick som jag när den faktiskt finns där. Den kan vara vanligare än vi tror.

Litteratur

- ArtDatabanken 2010: *Elatine hexandra*, skaftslamkrypa. SLU 2010-01-19. <http://www.artfakta.se/artfaktablad/Elatine_Hexandra_576.pdf> [Nedladdad 2014-09-25]
- Edlund, A. 2009: Skaftslamkrypa (*Elatine hexandra*) i Bolmen, utbredning, tillväxt, reproduktion och styrande faktorer. Examensarbete. Linnéuniversitetet. Kalmar.
- Edlund, A. 2014: Skaftslamkrypa – *Elatine hexandra*. Undersökningsmetodik. Rapport 2014: 20. Länsstyrelsen i Kronobergs län. Växjö.
- Ekstam, B. 2013: Åtgärdsprogram för skaftslamkrypa. Rapport 2013:8. Havs- och Vattenmyndigheten. Göteborg.
- Mattsson, T. & Molander, O. 2013: Inventering av skaftslamkrypa, *Elatine hexandra*. Västra Götalands län 2012. Rapport 2013:02. Länsstyrelsen Västra Götalands län. Göteborg.
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001: Sörmlands flora. Botaniska sällskapet i Stockholm. Stockholm.
- Sand-Jensen, K. 2009: Fascinerande anpassningar hos växter i lobeliasjöar. Svensk Bot. Tidskr. 103: 174–182.
- Thuresson, M. 2010: Inventering av vattenväxter i Yngern 2009. Rapport. Länsstyrelsen i Stockholms län. Stockholm.
- Södertälje kommun 2013: Åtgärdsprogram för bevarande av sjön Yngern. <<http://www.sodertalje.se/mainupload/dokument/Kommun%20o%20demokrati/Politik%20och%20påverkan/Nämnder/MN/MN-handlingar/2013/2013-02-19/Ärende%203.pdf>> [Nedladdad 2015-03-25]

Årets växt 2015

– ögonpyrola

ULLA-BRITT ANDERSSON

ÖGONPYROLA MONESES UNIFLORA har av Svenska Botaniska Föreningens styrelse utsetts till Årets växt 2015. Tanken med Årets växt är att den ska få en bredare allmänhet att ge sig ut i skog och mark i syfte att leta växter. Årets växt ska därför vara lätt att känna igen och helst finnas i en stor del av Sverige.

Ögonpyrola tillhör familjen ljungväxter *Ericaceae*. Den fleråriga örten blir 5–15 cm hög och i toppen av stjälken sitter en ensam vit blomma som tittar ner mot marken. De vintergröna bladen sitter nära markytan och är rundade, kortskaftade med sågad kant. Blomningen sker i juni–juli. Den rundade kapseln är upprätt och finns ofta kvar över vintern.

Ögonpyrola växer i hela vårt land, från Skåne i söder till Torne lappmark i norr. Växtplatserna är skuggiga och fuktiga, gärna med rörligt grundvatten. Äldre, mossrik granskog av fuktig typ är den vanligaste miljön för arten. Ögonpyrola förefaller ha svårt att etablera sig i ungskog men kan påträffas i igenväxande sand- och grustag samt i tallskog på inte alltför urlakad sand. Ögonpyrola klarar inte modernt skogsbruk med slutavverkningar och skogsdikningar. Även upphört skogsbete har missgynnat växten.

Du är välkommen att rapportera fynd av ögonpyrola under 2015. Lägg in dina fynd direkt på Artportalen www.artportalen.se. Fyll gärna i biotop och notera om något uppenbart hot finns mot växtplatsen. Du kan även gå in på SBF:s webbplats svenskbotanik.se och klicka dig vidare till fliken "Årets växt". Där hittar du en rapportblankett som du kan skriva ut, fylla i för hand och skicka in. Senast 15 oktober 2015 ska rapporterna vara inne.

Ögonpyrola
Moneses uniflora
FOTON THOMAS GUNNARSSON

Ulla-Britt Andersson
Kummelvägen 12
386 92 Färjestaden
ullabritt.oland@gmail.com
0485-332 24; 0705-36 78 36

Gulyxneväkteri på Tångsåmurarna 2–3 augusti 2014

SEBASTIAN SUNDBERG TEXT & FOTO

I doftkörveldjungeln.

Uppfärd i brandrök

Vi var tre UBF:are (Liselott Evasdotter, Anja Rautenberg och undertecknad) som rullade norrut från Uppsala på lördagsmorgonen med förhoppningen att basinventera och floravakta gulyxne – och kanske sätta Sverigererekord. Vi åkte genom ett mystiskt, disigt och brandröksdoftande landskap – den stora skogsbranden i Västmanland gjorde sig påmind. Bengt Hemström och Joakim Ekman mötte upp vid bommen vid Östra Kabelvägen till Tångsåmurarna, Upplands största extremrikkärr (80 hektar) som ligger bara ett stenkast från E4 vid Älvkarleby och Storfjärden.

“Ökenvandring” på myren

Dagens uppdrag var att täcka av så mycket som möjligt av murarnas östra delar. Solen gassade, men vi var glada att temperaturen höll sig strax över 25 snarare än 30 grader (som det hade varit dagarna innan) – det klunkades ständigt ur vattenflaskorna ändå. Redan i ett litet “förkärr” intill vägen hittades de två första blommande plantorna av gulyxne *Liparis loeselii* omgivna av bland annat stora tuvor av tagelstarr *Carex appropinquata*. Sedan skulle det bli mer av den varan, då vi skramlade ihop till 805 gulyxne-plantor under ca 5 km skallgång på 7,5 timmar. Intressant var att vi hittade flera nya dellokaler varifrån gulyxne inte hade rapporterats tidigare medan den saknades på några tidigare kända dellokaler. Andra spännande fynd, utöver sedvanliga rikkärrsarter som axag *Schoenus ferrugineus*, ängsstarr *Carex hostiana* och olika brunmossor, var kärrull *Eriophorum gracile* (ny för lokalen och sällsynt i Uppland), tre arter av rikligt blommande bläddror (främst vattenbläddra *Utricularia vulgaris*, som man lätt kunde gå omkring torrskodd bland tack vare torkan), gott om blommande slätterblomma *Parnassia palustris* (årets växt 2014) samt ställvis gott om granbräken *Dryopteris cristata* på tuvorna. Vattenbläddreblommorna orsakade visst huvudbry då underläppens sidokrökning varierade en del, från nästan flat till kraftigt nedåtböjd, och vi misstänkte att det även kunde finnas sydbläddra *U. australis*. Konsultation på Internet (<http://www.cpkforum.com/forum/index.php?showtopic=33122>) vid hemkomsten styrkte dock att alla vattenbläddror verkligen var sådana. Något udda var annars förekomsterna av hampflockel *Eupatorium cannabinum* och strandklo *Lycopus europaeus* i kärrets norra delar, vilka indikerar påverkan av mer näringsrikt ytvatten i samband med högvatten i Storfjärden. Ett stort bestånd av brunrör *Calamagrostis phragmitoides* markerade platsen för en örnätel vintertid, vilken alltså tyvärr leder till lokal eutrofiering.

Ävjebroddssamhället da capo

Fyra av oss övernattade i Fiskecampen på Sandören i Älvkarleby, på behändigt avstånd från det ävjebroddssamhället som även besöktes vid förra årets UBF-exkursion. I år var förekomsten av fyrling *Crassula aquatica* och ävjebrodd *Limosella aquatica* mindre än året innan, några blommande rosen- eller bitterpilörter *Persicaria minor*, *P. hydropiper* såg vi inte alls till, men vi hittade ett tiotal sylört *Subularia aquatica* som var ny jämfört med föregående år.

I doftkörveldjungeln

På söndagsmorgonen anslöt också Tommy Löfgren med hunden Vivi. Vi inledde med att besöka ett bestånd av den sällsynta, kvarstående doftkörveln, *Chaerophyllum aromaticum* på en före detta åker i ett skogsparti och hygge i närheten av gården Källan, på andra sidan E4 från Tångsåmurarna sett. Denna förekomst hittades av Bengt Hemström under ett inventeringsläger för Upplandsfloran år 2000. Vi skattade artens täckning till 1 000 kvadratmeter och antalet stjälkar till imponerande 10 000! Doftkörvel påminner om kirskaål *Aegopodium podagraria* men är högvuxen, borsthårig och har arttypiska mycket långsmala frukter.

Även knottblomster!

Söndagen på Tångsåmurarna ägnades åt den nordvästra delen. Här hittade vi genast täta förekomster av gulyxne. Annars var dagens överraskning knottblomster *Malaxis monophyllos* i kanten mellan sumpskogen och det öppna kärret, ännu en ny art för lokalen! När väl sökbilden hade trimmats in hittade vi fler och fler, och kom upp i en summa av 27 plantor varav ett ännu blommande "jätteexemplar" på närmare 3 decimeter med 75–100 blomanlag. Ytterligare ett litet bestånd med kärrull hittades, och på en kärrsilja *Peucedanum palustre*

Gulyxneinventerarna (utom författaren).

Vattenbläddra
Utricularia vulgaris

Knottblomster
Malaxis monophyllos.

Hur många skott av gulyxne hittar du? →

satt en makaonfjärilslarv. Av mossor såg vi bland annat piprensarmossa *Paludella squarrosa*, källtuffmossa *Cratoneuron filicinum*, kärrmörkia *Moerckia hibernica* och kärrspärrmossa *Campyliadelphus elodes*. Vid femtiden kände vi att det var dags för avslut och hemfärd.

Nå, men hur gick det då, slog vi rekord? Nästan...! Vi räknade ihop 3 691 plantor de båda dagarna (varav endast 14 procent var i blom/frukt). Tillsammans med de plantor, som Bengt hade följt upp i en annan, välavgränsad del av Tångsåmurarna några dagar tidigare, kom vi upp i drygt 4 000 plantor. Min skattning är att det i år fanns minst 10 000 plantor på Tångsåmurarna, med tanke på att vi nog bara täckte av drygt halva ytan i de "heta" delområdena, betydligt mindre av områden med glesa förekomster, och säkert missade en hel del även där skallgångskedjan gick! Och då finns det ändå starka indikationer på att det var ett relativt "dåligt" år för gulyxne (kanske finns det dubbelt så många under goda år). Alltså håller Tångsåmurarna sannolikt Sveriges näst största population efter den gästrikländska lokalen Bultbomurarna, som ligger endast 13 km norrut. Tommy tipsade om att han i år hade hittat ett fint källkärr i närheten ... så det blir nog ytterligare en sommartur till Älvkarleby's spännande rikkärr något kommande år!

En grundbok för natur- och kulturvårdare

CLAES MÖRE

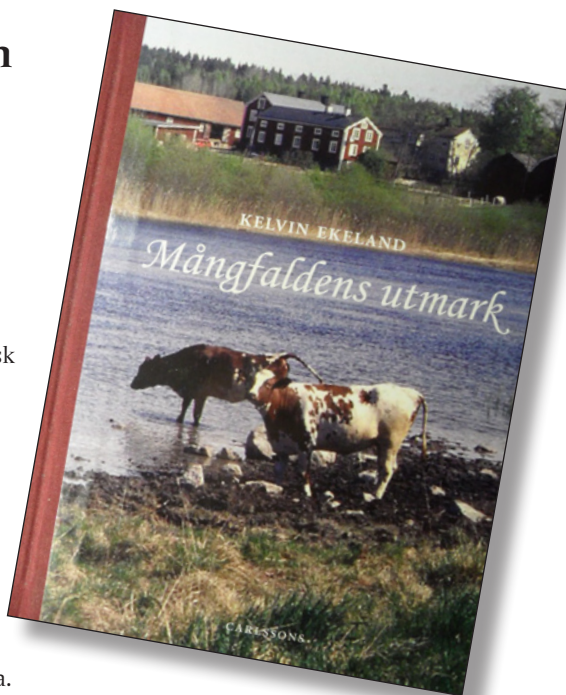
KELVIN EKELANDS BOK från 2014 har en lite allmän titel, och innehållet spretar lite hit och dit. Men den är mycket användbar för natur- och kulturvårdare. Efter att ha läst boken i sin helhet har man sannolikt blivit lite klokare på vad "Svensk natur", "skog" och utmark är, eller var.

Kelvin Ekeland är känd från bl a Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet för att analysera Sveriges natur i ett historiskt perspektiv. Han var med när svenska staten genom Naturvårdsverket återupptäckte "Äng och hage" på 1980-talet. Redan då påpekade han att utmarkerna borde vara med i den landsomfattande inventeringen av äng och hage som då genomfördes. Utmarksinventeringen återstår fortfarande att göra.

För Floraväktare kan ett citat anföras, s. 295: "Men forskningen är tyvärr ofta enbart passivt registrerande; tillspetsat studerar och konstaterar den utdöendet."

Just denna aspekt kom upp på Floraväktarnas möte 17 november 2014 i Stockholm i samband med konstaterandet av fältgentianans fortsatta utdöende i Stockholms län. Ironiskt, eller värre, är att just fältgentianan var logga och symbol för hela "Äng och Hage"-projektet.

Boken handlar huvudsakligen om svenska kulturlandskap och dess komponenter och om hur alla är utrotningshotade. Då kulturlandskapets utmarker är mest hotade och sämst förstådda, ja inte ens kartlagda, är nog bokens utmarksdelar de mest värdefulla.

Kelvin Ekeland 2014.
Mångfaldens utmark.
352 sidor.
Carlssons bokförlag,
Stockholm.

Claes Möre
Fridhemsvej 32, 147 41 Tumba
0733-70 62 82

Botaniska upptäcktsfärder i Stockholms skärgård

Kåre Bremer, Stockholmsbotanist och till 2013 rektor för huvudstadens universitet, har gett ut en essäsamling som heter **Med floran i båten** – mycket botanik och en hel del kulturhistoria.

Beställ den från förlaget, Hydrographica (www.hydrographica.se och välj Böcker).

Priset är 145 kr (inklusive frakt).

Vem hittar nästa violgubbe i Södermanlands län?

URSULA ZINKO

VIOLGUBBEN ÄR EN marksvamp som är klassad som sårbar (VU) på rödlistan (Gärdenfors 2010). Den hotas dels av att dess livsmiljö, äldre granskog, avverkas och dels av upphört skogsbete. Därför finns ett nationellt åtgärdsprogram för att bevara violgubben (Aronsson 2006). 2012 gjorde Hasse Rydberg det första säkra fyndet av violgubbe i Södermanlands län. Vem upptäcker nästa lokal i Södermanland för denna sällsynta svamp?

Utseende och ekologi

Namnet på svampen anspelar på färgen hos fruktkropparna när de är unga. Då är de tydligt violetta, men färgen mattas av med tiden och äldre fruktkroppar blir mer grålila (översidan kan bli mer eller mindre beige). Svampen är kompakt och köttig och själva köttet är vitt och fast. De trattformiga fruktkropparna växer på marken, oftast i grupper, i ring eller på rad. Man hittar dem från slutet av juli till en bit in i oktober, beroende på väderförhållandena. Normalt brukar månadsskiftet augusti–september vara bästa tiden.

Violgubben bildar mykorrhiza med gran och bok. Den är beroende av äldre skog och växer i två olika miljöer i Sverige, dels i örtrik granskog, gärna på mullrik brunjord, och dels i bokskog. I Södermanland är det äldre, flerskiktade, örtrika granskogar som är aktuella att leta efter violgubben i. Granskog där violgubben hittas har ofta använts till skogsbete tidigare. Skogen i sådana områden kalavverkades inte och därför har en trädkontinuitet bibehållits, vilket är viktigt för att mykorrhizabildningen mellan gran och violgubbe ska upprätthållas.

Ofta ligger växtplatsen på sluttningar där rörligt markvatten finns nära markytan. Violgubben tycks föredra att växa i övergångszonen mellan torrare partier och lägre liggande, mer fuktiga partier, precis där risvegetation övergår till mer näringsrik lågörtstyp.

Violgubbe är klassad som matsvamp i vissa svampböcker men rekommendationen är att inte plocka svampen då det sannolikt finns få individer i Södermanlands län.

Tidigare fynd i Södermanland

Det finns en uppgift från 1979 om violgubbe på Nybble holme på norra sidan av Selaön i Mälaren, Strängnäs kommun. Lokalen är inte återbesökt och fyndet är inte verifierat. Men Hasse Rydberg hittade den 27 augusti 2012 en ny lokal för denna art (Rydberg 2013, Nilsson & de Jong 2014) väster om Penningby, NV om Öster-Malma i Nyköpings kommun. Där fanns då 50 fruktkroppar. Lokalen är en åsgranskog som sluttar åt nordost. Med största sannolikhet har den haft en lång

trädkontinuitet. Många av granarna är mycket gamla. Karakteristiskt för området är just den rika marksvampsfloran. Förutom violgubbe hittades en rad rödlistade svampar samt signalarter, t ex koppartaggsvamp *Sarcodon lundellii* (VU), lammticka *Albatrellus subrubescens* (VU), raggtaggsvamp *Hydnellum mirabile* (EN), taggfingersvamp *Ramaria karstenii* (NT) och puderspindling *Cortinarius aureopulverulentus* (VU).

Detta fina fynd visar att violgubbe kan finnas på fler lokaler i Södermanlands län. Vi hoppas på ett gott svampår både för svamparna och för svampletarna!

De trattformiga fruktkropparna av violgubbe *Gomphus clavatus* vid Penningby, Ludgo, Södermanland.

FOTO HANS RYDBERG

Litteratur

- Aronsson, G. 2006: Åtgärdsprogram för bevarande av violgubbe. Naturvårdsverket, Rapport 5638.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010: Rödlistade arter i Sverige 2010. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Nilsson, E. & de Jong, J. 2014: Fjälltaggsvampar och violgubbe. Inventering av fjälltaggsvampar (*Sarcodon*) och violgubbe (*Gomphus clavatus*) i Södermanlands län 2006–2008. Länsstyrelsen i Södermanlands län, Rapport 2014: 10.
- Rydberg, H. 2013: Violgubbe och andra häftiga svampfynd i östra Sörmland. Daphne 2013(2): 2–4.

Kolokvint på Edstippen

JOAKIM EKMAN TEXT & FOTO

DEN 17 SEPTEMBER 2014 besökte jag, Göran Odelvik och Thomas Strid Edstippen belägen i Ed socken i Upplands-Bro kommun. Lokalen är känd för att under många år ha gett fynd av arter som bara påträffats några få gånger i landet. Under Botaniska Sällskapet i Stockholms adventivväxttekursion hösten 2013 gjordes till exempel Sveriges första fynd av vitt loppfrö, *Plantago ovata*.

Under vår exkursion nu i höstas hittade vi en avvikande *Citrullus*-art. Redan några dagar tidigare, den 13 september, hade Håkan Andersson, Mora Aronsson, Göran Frisk och Owe Rosengren i närheten hittat en bladrosett av en gurkväxt som preliminärt bestämts till något helt annat. Senare under vintern blev vårt exemplar bestämt till kolokvint *Citrullus colocynthis* av Thomas Karlsson, Naturhistoriska Riksmuseet. Av det först funna exemplaret gjordes tyvärr ingen insamling men foto visar att det bör vara samma art.

Kolokvint hör tillsammans med ovannämnda vitt loppfrö till de läkeväxter som har tarmreglerande funktioner. Till skillnad från vitt loppfrö är kolokvint dock giftig och innehåller alkaloiden kolocyntin

Kolokvint, *Citrullus colocynthis*,
det exemplar från vilket
belägg ej samlades.
Edstippen 2014-09-17.

som har starkt laxerande egenskaper. Numera används kolokvint inte som läkemedelsväxt, i alla fall inte i Sverige, utan i stället till att denaturera sprit (Anderberg 1999). Till skillnad från sin släkting vattenmelon, *Citrullus lanatus*, används den alltså inte som livsmedel.

Under åren 1925–1945 påträffades kolokvint flera gånger i södra Sverige, men sedan dess har bara ett fynd gjorts innan fyndet 2014. Den påträffades nämligen på Tagene avfallsanläggning utanför Göteborg 2003 av Erik Ljungstrand (Blomgren m fl 2011, Jonsell & Karlsson 2010). På Artportalen anges ett antal fynd från Västergötland, men dessa härrör enligt uppgift från felinmatningar av Västgötafloras databas och saknas i den tryckta landskapsfloran (Bertilsson m.fl. 2002). Fyndet från Tagene är däremot ej inlagt i Artportalen.

De båda exemplaren av kolokvint på Edstippen stod 5–10 meter från varandra och i närområdet noterades bland annat kiwi *Actinidia deliciosa* och ett exemplar av röd aubergin *Solanum aethiopicum*.

Litteratur

- Anderberg, A. 1999: Den virtuella floran. Kolokvint. *Citrullus colocythis* (L.) Schrad. <<http://linnaeus.nrm.se/flora/di/cucurbita/citru/citrcol.html>> [Nedladdad 2015-03-25]
- Blomgren, E., Falk, E. & Herloff, B. 2011: Bohusläns flora.
- Jonsell, B. & Karlsson, T. (red) 2010: Flora Nordica 6. Stockholm.
- Bertilsson, A. m.fl. 2002: Västergötlands flora. Lund.

1. Kolokvint *Citrullus colocythis*, insamlat belägg av exemplaret påträffat 17 september 2014.

2. Röd aubergin *Solanum aethiopicum*. Edstippen 2014-09-17.

3. Kiwi *Actinidia deliciosa*. Edstippen 2014-09-17.

Botaniststafetten

Ett liv med växter och svampar

HANS RYDBERG TEXT

I denna unga botanists ögon kan man ana en längtan efter något mera.

FOTO GUNNAR RYDBERG

PÅ JAKT EFTER mina tidigaste minnen av svensk natur letar sig tanken tillbaka till Blekinge, i närheten av storgodset Johannishus, där jag tultade omkring med min morfar och letade svamp. Jag minns hur jag fyllde korgen med allehanda öätbara svampar. Doften av sötblomster (kamomill) i åkerrenarna minns jag från när vi gallrade betor under heta sommarkvar. Kanske var det där i den blekingska myllan som den botaniska lågan tändes?

På 1960-talet samlade jag insekter och var helt förhäxad av den färg- och formrikedom som fanns. Jag matade larver i hemtillverkade burar för att föda upp dem till fjärilar och var då tvungen att lära mig hur värdväxterna såg ut. Intresset för växter ökade, jag skaffade Kroken, låg i gräset på sommarängen och luppade mig fram i grönskan.

I tonåren tog botaniken semester, tiden fylldes av plugg, kompisar, tjejer, sport, gitarrspel och fester. I gymnasiet var jag dock klassens biolog och min biologilärares favorit – han såg i mina ögon att jag brann för det han föreläste om.

En dag brast fördämningen. Det var vintern 1972. Jag var då bosatt i Björnlunda i Sörmland och bestämde mig för att läsa botanik vid Stockholms universitet. Efter 2-betygskursen fortsatte jag att läsa zoologi och avslutade sedan med ett trebetygsarbete i ekologisk botanik. Under fältarbetet i Uppland, närmare bestämt i ett granskogsområde i Fasterna socken, mötte jag vårarten, *Lathyrus vernus*, i den lummiga hasselskogen – jag var förtrollad! Än i dag när jag möter årets första vårart stannar jag till och bjuder upp till dans.

Myndighetsbiologen

Direkt efter min fil. kand-examen fick jag arbete med botaniska inventeringar på Landstinget i Stockholms län och för närmare 250 områden upprättade jag artlistor. År 1977 blev jag anställd som biolog och naturvårdare på Länsstyrelsen i Södermanland, och Nyköping skulle bli min arbetsplats för resten av livet. På Länsstyrelsen hann jag med att jobba med det mesta, som naturvårdsplaner, regional miljöövervakning, reservatsbildning samt EU:s naturvårdslagstiftning och nätverket Natura 2000. Jag arbetade även utanför Länsstyrelsen, dels som vikarierande kommunekolog i Nyköping, dels två år på Naturvårdsverket för att anpassa svensk naturvård till art- och habitatdirektivet. Jag minns de lustiga mötena vid EU-kommissionen i Bryssel där alla satt med hörlurar och lyssnade till simultantolkade inlägg av talare från olika europeiska stater. Jag tror att jag var den enda som hade jeans.

Arbetet i myndighetsvärlden var för mig i första hand ett sätt att finansiera mitt intresse för botanik och svampar. Det var i ljuset av detta inte så egendomligt att jag hade mina viktigaste engagemang på fritiden. Redan i slutet av 1970-talet for jag runt på cykel i två socknar i mina hemmabygder – Vårdinge och Björnlunda – och gjorde kärlväxtinventeringar, vilka sedan publicerades i Svensk Botanisk Tidskrift. Jag hade också börjat intressera mig för dagdkåpor och hade ett tag inte mindre än 17 vildväxande arter i min trädgård. Min tanke var att doktorera på dagdkåpornas ekologi, och jag hamnade i Abisko på den naturvetenskapliga stationen för att studera de fjällnära arterna. Intresset för att doktorera svalnade dock och jag bestämde mig för att ägna all kraft åt den sörmländska floran – jag ville göra en landskapsflora.

Landskapsfloran

Jag åkte upp till Bergianska Trädgården där professor Måns Ryberg, min tidigare handledare, höll till. Han var då även ordförande i Botaniska Sällskapet. Jag knackade på hans dörr, steg in och förklarade mitt ärende. Vad sägs om att göra en landskapsflora över Sörmland? Jag lyckades övertala Måns att ta upp frågan på ett möte i Sällskapet. Fröet föll i god jord, en arbetsgrupp bildades. Sedan gick allt som på räls och drygt 20 år senare låg boken Sörmlands Flora på bokhandelsdiskarna. Tillsammans med Hans-Erik Wanntorp på Botaniska institutionen hade jag huvudansvaret för arbetet med själva boken, men i projektet var vi många som hjälptes åt. Efter en period som styrelseledamot och vice ordförande i Botaniska Sällskapet var jag redaktör för Daphne ett antal år tillsammans med Staffan Kihl – ett fascinerande arbete.

Maskrosorna

I början av 1980-talet började jag också intressera mig för maskrosor. Jag tyckte att de borde ingå i en flora över Sörmland. Ingen kunde dem och det var ju inte så bra. För min del började det hela ganska

Arbetet med maskrosor är mycket tidskrävande – här arbetsbordet under högsäsongen i maj.

FOTO HANS RYBERG

Svamparna har engagerat mig
mycket vid sidan av botaniken.
FOTOGRAF OKÄND

oskyldigt. Jag skulle gå en för mig totalt ointressant länsstyrelsekurs på Sjudargården i Sigtuna. Det var i maj och det lyste gult i gräsmattorna. Jag hade fältpressen med mig och den där timmen vi hade för lunch förvandlades hastigt till tre timmar. Något slokörad smög jag in i kurslokalen med leriga byxknän och en välfylld fältpress nedstoppad bland skrynkliga kurspapper.

Jag lånade sedan allt jag kom över av maskros litteratur och kopierade originalbeskrivningar av våra arter, jobbade med herbariet på Riksmuseet och samlade framför allt mycket belägg. Det tog några år att inse vad jag gett mig in på, och när jag väl insett det var det redan försent. Jag hade tidigt kommit i kontakt med Carl-Ingemar Sahlin, Carl-Fredrik Lundevall och framför allt Hans Øllgaard, som kom att bli min läromästare på området. Nu var jag fast i maskrosornas problemfyllda rike. Till mina arbetsuppgifter idag hör att sätta svenska namn på maskrosarter, att uppdatera rödlistan och författa artfaktablad samt ajourhålla en checklista med landskapsfynd för de svenska arterna.

Svamparna

Parallellt med växterna har jag också sysslat med svamp. Svamparna har fascinerat mig sedan jag var en liten parvel och jag kan numera inte gå förbi en okänd svamp utan att vända på den, lukta och smaka på den, och sedan ta hem den för vidare studium i mikroskop. Att syssla med svamp är till stor del en utåtriktad verksamhet och jag har ägnat mycket tid åt kurser, exkursioner och utställningar, bland annat som

kursledare på Stockholms universitet. Jag i huvudsak självlärd men har på senare år gått akademiska kurser i Umeå motsvarande 22,5 poäng. Mina favoritmiljöer är betesmarkerna med sina färgglada småsvampar och storskogarna med sina fantastiska taggsvampar, fingersvampar, musseroner och jordstjärnor. Båda miljöerna är starkt hotade idag och vi behöver bli fler som för myndigheterna betonar deras skyddsvärde med hänsyn till svamparna.

Företaget

År 2001 startade jag ett företag (Linnea – Natur och Ekologi) med naturinventeringar och naturvärdesbedömningar som huvudsaklig verksamhet. Inom företaget har jag jobbat med många spännande projekt, bland annat åtgärdsprogram för rökpipsvamp, strimsporig och taggig hjorttryffel, med uppföljande nationella inventeringar. Jag minns dagar i dunkla hassellundar runt om i Sverige där jag med kloräfsa i handen skrapade mig ned i hasselmyllan i jakt på tryfflar. Under tre år besökte jag 267 lokaler, genomsökte markytor om totalt 534 m² och sållade över 50000 liter jord. Inom företaget har jag också arbetat med kärllväxter, senast nu en inventering av mistlar i Västerås tätort, där massvis av träd är infekterade.

Eftersom jag tror på ett liv efter detta har jag ibland fått frågan vad jag vill syssla med i nästa liv. Svaret är ganska enkelt. Jag vill göra samma sak en gång till: födas i okunnighet, utvecklas i stigande entusiasm och på nytt omfamna naturen och dess fascinerande invånare, leva för dem, kämpa för både dem och en bättre värld för oss alla.

Projektet Nyköpings flora – inventerare sökes!

Projektet startade 2014 och nästan hälften av de drygt 50 delområdena bokades för inventering. Tanken är att inventeringen ska avslutas 2015 och vi behöver därför vara ännu fler inventerare som gör en insats i detta fantastiska floraområde. Medel ur Solviksfonden finns för att täcka resor till och från inventeringsområdena. Under inventeringen 2014 gjordes fina fynd, flera arter var helt nya för området som kärffibbla, paradisbuske, strandskräppa, spansknäva, pukvete, stenfrö, bolmört, blekfryle och blåtry. Och ännu fler fina fynd väntar på att bli gjorda! Det är också viktigt att ni som redan har ett

delområde vågar släppa det i tid så att ni hinner boka ett nytt. Det är viktigare att vi blir färdiga med inventeringen av floran i slutet av 2015 än att vi överarbetar våra delområden. Under 2016 kommer skrivarbetet att börja och kompletteringar i fält kommer att göras dels i dåligt undersökta delar, dels genom att eftersöka vissa arter.

Välkomna till Sörmland och Nyköping – en av dess finaste pärlor!

Hans Rydberg, projektledare

Om kungsängsliljans namn

MATS RYDÉN

Kungsängslilja
Illustration från
Palmstruchs flora.

VARJE ÅR i maj blommar kungsängsliljorna på Kungsängen vid Uppsala. Redan Linné skriver i sin Sverigeflora (1745 och 1755) att växten årligen blommar frodigt på Kungsängen. Dit hade den förmodligen flyktat från någon Uppsala-trädgård, kanske från Olaus Rudbecks trädgård i Svartbäcken, numera Linnéträdgården. Kungsängsliljan är förtecknad i Rudbecks trädgårdskataloger från slutet av 1600-talet. En annan tidig svensk lokal för kungsängsliljan är Ulriksdals slottsträdgård.

I Uppsala blommar idag kungsängsliljorna samtidigt med maskrosorna, ett vackert men något udda sammanfall.

Om kungsängsliljans upptäckts- och spridningshistoria i Sverige kan vi läsa i Rutger Sernanders och Gustaf Sandbergs bok "Uppsala Kungsäng" (1948).

I sin flora ger inte Linné något svenskt namn för kungsängsliljan. Men i andra skrifter kallar han den damspelsblomma eller damspelsblomster. Dessa namn är varianter av damblomma, som förekommer i Rudbecks trädgårdskataloger. Damspelet spelades med små runda brickor på ett schackrutigt bräde och namnet damblomma syftar på rutmönstret i kungsängsliljans kalk. I dikten "Tulpanen" uppmärksammar Atterbom de damspelsrutiga liljorna. Men det linneanska namnet damspelsblomma slog inte riktigt igenom. Större spridning fick benämningen dampslilja.

Namnet kungsängslilja är i den botaniska litteraturen först belagt i tredje upplagan (1816) av Uppsala-professorn Samuel Liljeblds "Utkast till en svensk flora". Liljebld skriver att växten i Uppsala kallas "Kongsängs-Lilja". I Krok och Almquists flora är namnet lanserat redan i första upplagan 1883.

I engelsk litteratur är kungsängsliljan avbildad i John Gerards berömda örtbok från 1597. Gerard odlade den i sin trädgård i London. Han hade fått lökar från Frankrike.

Varför gå över ån efter vatten?

Parkskinnticka *Coltricia confluens* funnen i Sörmland

BO KARLSSON TEXT & BILD

EN DAG I början av september 2014 fick jag plötsligt arbetslust och letade upp min gröt drivna gräsklippare. Jag hade en månad tidigare drabbats av samma oemotståndliga lust till fysiskt arbete. Den gången vässade jag lien och slädde av den glesa vegetationen i trädgården. Den stackars gräsmattan har inte fått någon ny näring på mycket länge, vilket gynnat gräshakmossa och en del blomväxter som sluppit att konkurrera med en tät grässvål.

Den här dagen i början av september hade även en del gulnande löv börjat falla från alla mina träd på tomten. Jag kryssade runt med handjagaren mellan blommor och olika svampkolonier och klippte av de glesa stråna och processade även de nyfallna löven. Till min förvåning så fanns ett stort löv, som inte rörde sig, varför jag böjde mig ner för att kolla. Det var inget löv utan en gytring av en lågväxt svamp, som klarade sig utan att skadas av gräsklipparen. De enskilda svamparna i gytringen var delvis sammanväxta, men var och en hade en fot och en tunnköttig hatt med grunda porer på undersidan. Jag tog en bit och gick in och konfronterade svampen med Klas Jaederfeldts nya bok, Stora svampboken. Efter en stunds letande hittade jag en art som stämde väl in – parkskinnticka *Coltricia confluens*. Enligt boken blev den först funnen så sent som 1997 i Holland och därefter har den hittats i Västergötland från 1999 på cirka 8 ställen enligt Artportalen. Finns det inga fler fynd noterade?

Parkskinnticka
Coltricia confluens
Till vänster sedd ovanifrån.
Undersidan syns till höger.

Jag var mycket förvånad över att denna svamp även tagit sig till min gräsmatta i Forssjö sydost om Katrineholm. Några dagar senare träffade jag Klas i Vingåker och hade med mig en bit av svampen för att få hjälp med att kontrollera fyndet. Klas kom till samma resultat som jag och ytterligare några dagar senare kom han för att titta på resten av svampen i gräsmattan. Han fotograferade den även. Kollekten som han redan hade fått skall skickas till herbariet i Uppsala och fyndet har jag rapporterat till Artportalen.

I min gräsmatta växer parskinntickan under två stora fågelbärsträd. Det verkar som om den är förankrad på trädens rötter. Klas har efterforskat uppgifter om arten och kommit fram till att den kan vara både saprofyt och bilda mykorrhiza med körsbärsträden.

Svampen för en anonym tillvaro och lyser inte med sin närvaro så den kan mycket väl finnas på många ställen utan att den blivit upptäckt. Därför uppmanar jag alla att hålla utkik efter parskinntickan under kommande säsonger.

Av släktet *Coltricia* finns i Sverige även kanelticka *C. cinnamomea* (VU) i södra delen av landet, och skinnticka *C. perennis*, som är relativt vanlig och ofta hittas längs sandiga skogsvägar.

Tack till Klas Jaederfeldt för hjälp med artbestämning och uppgifter om svampen.

Bo Karlsson
Måsvägen 26
641 93 Katrineholm
bovil@telia.com

Utflyktsguide Uppland

Inom BSIS finns planer på en utflyktsguide som komplettering till Upplands Flora. Här behövs insatser från många runtom i landskapet! Huvudspåret är att guiden ska publiceras digitalt och i Daphne, inte som bok. Finansiering finns.

Vill du vara med?

Skriv till
utflyktsguide@bsis.org
eller ring Kerstin Frostberg
på 070-515 66 06.

Backsippor i Boglösa. FOTO KERSTIN FROSTBERG

Stina Dalmalm

Växternas porträttmålare

BERÄTTAT FÖR IDA TRIFT

VISSA DAGAR, NÄR allting fungerar, kan man måla ute. Det är mycket som måste vara helt rätt. Myggen får inte vara för påflugna, vinden får inte vara för vild, luften får inte vara för fuktig. Många dagar är förstås inte sådana, så då får man använda ögonen och minnet, kameran, eller bjuda in modellen att slå sig ner i en vas i ateljén.

När man jobbar med akvarell kan det bli många försök innan bilden till sist blir bra. Det blir en ny bild varje gång, det fungerar inte att radera. Stora släta blommor är lättast, som tulpaner. Små skrufsiga är svårare, och gräs är allra värst. De måste förenklas så mycket att det är tveksamt om en botaniker skulle kunna artbestämna dem. Annars är förenklingen en skön utmaning, det gäller att hitta det viktigaste hos en växt, det som gör att man kan känna igen den. En pose, en profil, ett karaktärsdrag.

Vissa växter kan jag måla ur minnet, som rödklöver – nej, skogsklöver menar jag. Skogsklöver är vackrare än rödklöver, mörkare i tonen och med mer uppåtsträvande blommor. Den blommar dessutom lite senare så jag får en chans till att hinna med.

Jag glömmar aldrig när jag klafsade fram i den ganska magra skogen här vid Gyllingen och plötsligt stötte på missne. Det var som en lysande skara av hölsterblad, så oväntat stora jämfört med skogens andra blommor. Det är tallskog runt ateljén där jag jobbar, med mycket odon och blåbär. Nere vid vattnet växer det alar. Odon är intressantare att måla än blåbär, särskilt under sensommar och tidig höst. Bladens yta är så annorlunda, det är vaxlagret som gör det förstås. De är mjukt blådaggiga och så får de sina fina höstfärger sedan. Färgskiftningar passar att återge i akvarell.

Slätterblomma är en av mina stora favoriter, den är så rar med sitt enda stjälkblad och sina ådrade kronblad. Det är svårt att få till de grönskimrande körtlarna, det måste försiktigt förenklas. Och så förstås hur ståndarna är först hopslagna och sedan viker ut sig – det är vackert. Jag tycker om att måla vita blommor på vitt papper. Det kan låta omöjligt men när man verkligen ser efter noga är det sällan som vitt verkligen är vitt.

Betraktelse vid buskaget

Jag ser på Stinas bild av olvon *Viburnum opulus*, säkert målad i ett skogsbryn någonstans. Visst syns det på ljuset? Ett mjukt grönaktigt ljus, silat genom flera lager gröna blad redan. Samma mjuka skuggor överst i bilden som nederst. Det verkar vara en gammal olvonbuske, för en torr kvist sticker fram längst ner. Inget finputsat trädgårdsolvon utan någon som får sköta sig själv.

Brett handflikiga blad som kupar sig lite. På några syns nerverna, och ögat för över den informationen även till de löv som bara är

Stina Dalmalm

Eskilstuna
Född Djura, Leksand, 1948
Målar även annat än växter
stinadalmalm.se
Ger även kurser.

antydda. Varje löv har en plats att sitta på. Skaften är kanske inte alltid ditmålade, men man anar att det kunde finnas där. Inget löv svävar i luften. På samma sätt har bara några av dem försetts med de smala stipler som är så typiska för olvon. Hur många är där? En – två – tre – är det där en stipel? Bara en antydning, men det räcker.

Mitt i bilden är det vitt. Likt flygande insekter drar blickarna dit. Kantblommorna liknar klippta pappersblommor, och är lika könlösa. Inga riktiga blommor, brukar man säga, bara dekoration. Men nog är det ett viktigt jobb! Här är kantblommorna stora och får knuffas lite med varandra. Kronbladen viks mot andra kronblad och blir asymmetriska. I den fertila mitten antyds en febril aktivitet. Knoppar, utslagna blommor, ståndarknappar. Rödbruna i tonen blir de när de befruktats och vissnar. Allt detta är för smått för att vara med i akvarell. Så hur kommer det sig att jag ser dem framför mig ändå?

Betraktelse vid sjön

En gul näckros *Nuphar lutea* på plats hos näcken. Vattnet är mycket stilla och dras upp längs stjälken av ytspänningen. Spegelbilden är lika skarp som originalet. Solljuset kommer från vänster och glänser på den bulliga kanten där bladet sticker upp ur vattnet. Halva bladet är ännu

under ytan ... självklart är det halvan med skaft som lutar nedåt. För bara några dagar sedan rullade det ut sig under ytan och nu sticker det upp till hälften. Ingen insekt har gnagt på kanten, ingen snäcka har lämnat några glimmande slemspår. Bladet vilar på ytan men blomman sticker upp högt över. Inte alls som vit näckros med sina tunga, lättjefullt vilande tekoppar. Gul näckros är mer som ett likörglas. Inuti finns de nektardroppande kronbladen och de talrika ståndarna, men vi ser bara de gulgröna foderbladen. De är alltid blanka och en stor vit glansdager lyser mot oss från dem.

Det gula likörglaset och bladtallriken är inte de enda sakerna på det dukade bordet. En vass gaffel finns också där. En stjälk av åkerfräken sticker upp bredvid, lite i utkanten. Det är inte huvudpersonen i bilden. Dess stjälk är så annorlunda är näckrosens. Tunn och grågrön, lite knyckig. Allt annat än saftig. Dess skrovliga yta gör att ytspänningen inte alls kan få vattnet att klänga lika högt upp på stjälken.

Märkligt, är det inte? Hade inte det naturliga varit att där växte en sjöfräken? I sjön? Sjöfräken som är mycket ljusare grön, mycket tjockare, blankare i skinnet och nästan, ja, saftig. Visst finns det åkerfräken i vatten (ja, den dyker upp överallt) men är det inte oftare sjöfräken?

Jovisst.

Men vad skulle då hända med kontrasten?

BSIS exkursion till Östergötland 15–16 juni 2013

JAN ANDERSSON BSIS, TEXT & FOTO

Stångfibblor temat för första dagen

Vi samåkade i egna bilar och var totalt sex deltagare. Första dagen var Anders Svenson (före detta samordnare för floraväxeriet i Stockholms län) ciceron och samlingsplatsen var parkeringsplatsen vid Brokinds slott intill Stångån tre mil söder om Linköping. I en ekhage intill som var avsatt som naturreservat såg vi rariteten stubbdaggkåpa *Alchemilla samuelssonii* med sina blågröna, lite plastiga blad. På vår väg därifrån söderut stannade vi upp för att besöka en liten hagmark för att se några andra rariteter: ärtvicker *Vicia pisiformis* och spindelört *Thesium alpinum*, den senare (trots artnamnet) vid sin nordgräns. Temat för dagen var dock stångfibblor *Pilosella* där speciellt den ovanliga gisselfibblan *Pilosella flagellaris* kan nämnas. Vi såg den i en liten gräsmark nära badstranden på Valö, en liten holme med landförbindelse i sjön Björkern. Två andra ovanliga stångfibblor noterade vi i några utvalda vägrenar inte så långt från Valö: hårig brandfibbla *Pilosella aurantiaca* var. *decolorans* och ängsfibbla *Pilosella aurantiaca* subsp. *dimorpha*. De har sitt utbredningscentrum i detta område av Östergötland, berättade Anders. Ett verkligt smultronställe var Idhults naturreservat med sina rika klippängar, hagmarker, och vackra utsikt över nejden. Där fanns bl a mängder av korskovall *Melampyrum cristatum* i två färgvarianter (med antingen röda eller vita stödblåd), liten sommarvicker *Vicia sativa* subsp.

Korskovall
Melampyrum cristatum

Vy över ängen i Idhult.

nigra, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, styvhårig kvastfibbla *Pilosella cymosa* var. *cymosa*, bergglim *Atocion rupestre*, vildlin *Linum catharticum*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites* (utblommad), liten fetknopp *Sedum annuum*, Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina* (utblommad), vårspärgel *Spergula morisonii*, svinrot *Scorzonera humilis*, sårläka *Sanicula europaea* och mycket mycket mer. Källört *Montia fontana* hittades också i ett litet fuktstråk.

Vi övernattade på vandrarhemmet i Lunnevad nära Mantorp. Den andra dagen hade Anders lämnat oss för andra uppgifter och vi reste runt själva, men BSIS dåvarande ordförande Simon Jakobsson anslöt.

Kalkkärr inledde andra dagen

Den andra dagen besökte vi två kalkkärr, det arealmässigt stora Hagebyhöga nära Vadstena, och den lilla pärlan Örbacken nära Mjölby. Båda lokalerna hyser mycket svarthö *Bartsia alpina* som nu blommade som bäst i vackert mörkviolett. Svarthö är mycket vanlig i fjällen men finns i södra Sverige bara sällsynt i Östergötland och på Gotland, och där i kalkkärr av rikkärrstyp. Hagebyhöga har en av de få inlandslokaler för gulyxne *Liparis loeselii*, och vi hittade ca 20 exemplar av den. Andra växter vi såg var blommande äkta ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* och vaxnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *ochroleuca*, flugblomster *Ophrys insectifera*, storsileshår *Drosera anglica*, nålstarr *Carex dioica*, dybläddra *Utricularia intermedia*, dvärgbläddra *Utricularia minor* och kärrspira *Pedicularis palustris*.

Vy över Hagebyhöga kalkkärr.

Vid Örbackens kalkkärr fann vi källblekvide *Salix hastata* subsp. *vegeta*, men inget honungblomster *Herminium monorchis* som brukar finnas här. Andra arter vi fann var flugblomster *Ophrys insectifera*, vaxnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *ochroleuca*, kärrsälting *Triglochin palustris*, blommande majviva *Primula farinosa* och kärrfibbla *Crepis paludosa* i knopp. I den sandiga åkern intill Örbacken växte sminkrot *Buglossoides arvensis*, sanddådra *Camelina microcarpa*, spikvallmo *Papaver argemone*, färtunga *Anchusa arvensis*, blåklint *Centaurea cyanus* och stillfrö *Descurainia sophia*. I hagmarken intill kärret hittade vi mycket mänlsbräken *Botrychium lunaria*.

Vi svängde också in till det lilla naturreservatet Kastad Kulle nära Vadstena som ligger som en liten ö mitt i omgivande åkermark. Reservatet är känt för sitt rika bestånd av luddvedel *Oxytropis pilosa*, och vi noterade arten i stor mängd. Andra arter vi fann här var flentimotej *Phleum phleoides*, färgmåra *Asperula tinctoria* och lundstarr *Carex montana*.

Drakblomma och adventivlokaler

Slutligen ville vi inte resa hem från Östergötland utan att få se drakblomma *Dracocephalum ruyschiana* i de artrika bergsbranterna ned mot Vättern. Vi tog oss därför till Kråkeryds naturreservat i Ödeshög där vi efter en del klättrande fann arten i några stora bestånd med totalt över hundra exemplar, samsandes med mängder av blodnäva *Geranium sanguineum*. Här såg vi också den ovanliga ängsnätfjärilen *Melitaea cinxia* som också påträffas norrut på Omberg.

I övrigt besöktes några adventivlokaler: ullblad *Eriophyllum lanatum* vid Fornåsa kyrka, samt pandanunneört *Corydalis flexuosa*, flikrabarber *Rheum palmatum* m m på en jordhög i Väversunda nära Omberg. På jordhögen växte också bestånd av vackert blommande paddfot *Asperugo procumbens*.

Sammanfattningsvis var vi alla mycket nöjda efter en givande och innehållsrik östgötsk exkursion. Vädret var överlag soligt med undantag av några regnskurar när vi besökte Örbacken.

Drakblomma

Dracocephalum ruyschiana

Vi fotograferar drakblomma i Kråkeryd (till vänster).

Drakmynta *Physostegia virginiana* (ovan).

Vidjeginst
Chamaecytisus elongatus

Några växtfynd på Mäläröarna 2014

PATRIK ENGSTRÖM

Höghammar

Vid Höghammar på Färingsö har man tagit bort skog och jämnat marken med schaktmaskiner vilket skapat fina ruderatmiljöer. Inte långt därifrån ligger en plantskola och det finns både sommarstugor och åretruntbostäder i närheten varifrån en del av de frön som grott kan ha sitt ursprung. Den sällsyntaste av alla de förvildade växter som sågs torde vara drakmynta *Physostegia virginiana*. Andra mindre vanliga arter var höstrudbeckia *Rudbeckia laciniata*, kaplobelia *Lobelia erinus*, lukttärt *Lathyrus odoratus*, citronmeliss *Melissa officinalis*, den röda varianten av klöveroxalis *Oxalis stricta* var. *rufa* samt den mindre varianten av höstaster *Symphytotrichum novi-belgii* var. *dumosus*. Många av de nämnda växterna förekom i flera exemplar som blommade vackert.

Stenhamra

Vid en stig ovanför Stockbybadet på Färingsö växte fint blommande vidjeginst *Chamaecytisus elongatus*. Precis i början av stigen, vid parkeringen till badet, fanns ett flertal plantor av naverlönn *Acer campestre*. De är säkert fröspridda från de träd ca 50 m bort som en gång planterats intill stängslet vid det gamla reningsverket. På en stig mellan

Lupinväppling
Thermopsis montana (ovan).

två villor växer en liten idegran som jag tror är hybrididegran *Taxus ×media*. Den är sannolikt fågelspridd från en större planta som växer ca 30 m därifrån och bär rikligt med frukt. Enligt gamla anteckningar ska det planterade trädet vara *Taxus cuspidata* 'Hicksii' men efter att försökt bestämma den med hjälp av Flora Nordica tror jag mer på hybriden. Vidare kan nämnas eldtorn *Pyracantha coccinea* och rosenoxbär *Cotoneaster dielsianus*.

Ekerö

I närheten av Ekebyhov växte ett stort bestånd av lupinväppling *Thermopsis montana* vid ett skogsbryn. Platsen ligger i anslutning till ett villaområde och jag tror att man tidigare lagt trädgårdsutkast där. Vid Skärvik har man schaktat stora områden inför husbyggen och i dessa jordhögar blommade en del trevliga växter. Nämnas kan svedjenäva *Geranium bohemicum*, paddfot *Asperugo procumbens*, blek jordrök *Fumaria vaillantii* och en del trädgårdsväxter, till exempel en kornvallmo *Papaver rhoeas* med stora vackert rosa kronblad.

Malmvik

Ute på de betade strandängarna vid Malmvik växte bl a rödlånke *Lythrum portula*, vattenstäkra *Oenanthe aquatica*, dvärgmåra *Galium trifidum* och i dikena rikligt med blommande vattenbläddra *Utricularia vulgaris*.

Samtliga ovan nämnda fynd finns inlagda i Artportalen.

Höstrudbeckia
Rudbeckia laciniata

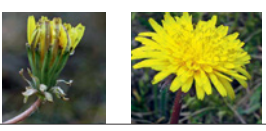
SANDMASKROSOR

i Sverige och Danmark

I Sverige och Danmark finns 50 olika sandmaskrosor och två dvärgmaskrosor. Samtliga beskrivs utförligt av maskros-specialisten **Hans Øllgaard**. **Göran Wendt** bidrar med cirka 500 bilder. Dessa arter växer vanligen i naturliga miljöer. Många är goda indikatorer på skyddsvärda områden. Elva av dem är i hela världen endast kända från våra länder.

Taraxacum xerophilum Murr.
Stenmaskros - Vingel sandmaskros

En illustration av två blommande eller blommande till nästan blommande maskrosor. Den ena är en vanlig maskros (Taraxacum officinale) och den andra är en dvärgmaskros (Göran Wendt 2012).

Varje art beskrivs på 4 eller 6 sidor. Totalt 296 sidor. Rikt illustrerad. Nycklar och omfattande register.

Gediget klotband
22 x 28 cm

246 göran wendt hans ø

246 göran wendt

249 göran wendt hans øllgaard

249 göran wendt hans øllgaard

480 kr inkl. moms. Porto tillkommer
Beställ på Svenska Botaniska Föreningens hemsida.
(018-471 28 91) **svenskbotanik.se**

Mer info Göran Wendt largo.wendt@telia.com

Kontaktuppgifter till floraväktaransvariga

AB-län Jan Andersson
Nybodagatan 5, 17142 Solna
070-674 68 39, jan@bsis.org

C-län Mora Aronsson
Övergrans kyrkväg 8, 746 93 Bålsta
0171-52208, mora.aronsson@habonet.net

D-län Bo Karlsson
Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
0150-391 97, bovil@telia.com

Styrelse 2015

Ordförande Magdalena Agestam
magdalena@bsis.org
08-649 15 69

Vice ordförande Bo Eknert
bo@bsis.org, 073-766 93 08

Sekreterare Hans Terelius
hans@bsis.org
08-530 30 390, 0708-90 40 13

Kassör Gunnar Björndahl
gunnar@bsis.org
070-230 54 82

Ledamöter Jan Andersson
jan@bsis.org
070-674 68 39

Erik Danielsson
erik@bsis.org

Henry Gudmundson
henry@bsis.org
08-712 80 45

Yolanda Karlsson
yolanda@bsis.org
072-026 59 41

Daniel Lundin
daniel@bsis.org

Styrelse 2015

Ordförande Mora Aronsson
mora.aronsson@habonet.net
0171-52 208, 070-668 26 82

Vice ordförande Karolin Ring
karolin.ring@gmail.com
073-708 80 08

Sekreterare Samuel Jonsson
sammalsamuel@gmail.com
073-342 49 47

Kassör Roger Andersson
roger.p.andersson@slu.se
070-351 50 41

Ledamöter Anders Jacobson
Anders.Jacobson@slu.se
070-432 29 87

Anneli Sandström
anneli_sandstrom@hotmail.com
070-621 70 04

Emil Nilsson
vetenskapspedagogen@gmail.com
0705-58 65 26

Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63

Mattias Lif
mattias_lif@hotmail.com
070-277 90 25

Sara Lindh
sara.lindh.67@gmail.com

Daphne

ÅRGÅNG 26:1 2015

Innehåll

- 1 Ledare – *Mora Aronsson*
- 2 Bad och botanik – *Rolf Wahlström*
- 7 Årets växt – Ögonpyrola – *Ulla-Britt Andersson*
- 8 Gulyxneväkteri på Tångsåmurarna augusti 2014 – *Sebastian Sundberg*
- 12 Vem hittar nästa violgubbe i Södermanland? – *Ursula Zinko*
- 14 Kolokvint på Edstippen – *Joakim Ekman*
- 16 Botaniststafetten: Ett liv med växter och svampar – *Hans Rydberg*
- 20 Kungsängsliljans namn – *Mats Rydén*
- 21 Varför gå över ån efter vatten? Parkskinnticka funnen i Sörmland – *Bo Karlsson*
- 23 Stina Dalmalm – växternas porträttmålare – *Ida Trift*
- 26 BSIS exkursion till Östergötland juni 2013 – *Jan Andersson*
- 30 Några växtfynd på Mälaröarna 2014 – *Patrik Engström*

Boktips

- 11 Mångfaldens utmark – *Claes Möre*
Med floran i båten
- 32 Sandmaskrosor

Exkursioner, kurser och läger

- 1 De vilda blommornas dag
- 19 Projekt Nyköpings flora – *Hans Rydberg*
- 22 Utflyktsguide Uppland – *Kerstin Frostberg*

Omslag: Kungsängslilja. Foto *Jan Thomas Johansson*.